

УДК 338.431
© 2016

Н.М. САМАРЕЦЬ,
кандидат технічних наук

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет,
Україна
E-mail: samarets.n.m@dsau.dp.ua
м. Дніпропетровськ, вул. Ворошилова, 25

СУЧАСНИЙ СТАН ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Розглянуто основні характеристики домогосподарств у сільській місцевості України в 2014 році на основі середніх та відносних показників, які характеризують їх виробничі ресурси: розміру земельних ділянок, що знаходяться в користуванні сільського населення, структури посівних площ, наявності худоби та птиці, господарських споруд і техніки. Показано місце та роль домогосподарств у національній економіці.

Ключові слова: площа землі, регіон, сільські домогосподарства, структура посівних площ, техніка.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку аграрного сектору економіки України є глибокі соціально-економічні перетворення, зокрема, продовжує формуватися багатоукладна економіка на основі розвитку ринкових відносин та різних форм власності, змінюється система управління. Реформування аграрних відносин спрямоване насамперед на створення ефективного власника, сприятливого економічного середовища, пошук і мобілізацію внутрішніх ресурсів для зростання обсягів виробництва та підвищення ефективності. Суттєву роль в ринковій трансформації економіки відіграють домашні господарства. Відповідно до статті 1 Закону України “Про всеукраїнський перепис населення” (від 19.10.2000 в редакції від 02.12.2012) домогосподарство – сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об’єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не

перебувати в будь-яких з цих стосунків, або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи.

Господарства населення нині є однією з двох (поряд з аграрними підприємствами) категорій виробників сільськогосподарської продукції. Невеликі обсяги виробництва забезпечують їх високу маневреність і адаптованість. Проблема підвищення ефективності функціонування сільських домогосподарств набула особливої актуальності у зв’язку з переходом на ринкові механізми економічного регулювання. Зі зниженням рівня платоспроможності підприємств і падінням доходів їх працівників від суспільного виробництва зростає роль домогосподарства у вирішенні соціальних проблем сільських жителів та забезпечення продуктами харчування міських. Успішне функціонування сільських господарств є необхідною умовою створення підприємницького класу на селі, формування рівня добробуту сільського населення, важливим джерелом самозабезпечення та прибутку.

Питання соціально-економічних умов функціонування господарств населення ви-

вчали такі вчені, як Ю.М. Акчуріна, І.Ф. Баланюк, О.Д. Гудзинський, О.І. Дем'янчук, В.В. Липчук, Л.Ю. Мельник, Л.І. Михайлова, П.М. Макаренко, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, Г.В. Черевко, Л.О. Шепотько, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та ін. Методи економіко-математичного моделювання та сучасні інформаційні технології дозволяють аналізувати перспективи розвитку аграрних підприємств [1, 8, 10]. Нові наукові пропозиції та рекомендації щодо оптимізації виробничих потужностей, інтенсифікації, вдосконалення збуту та інноваційного розвитку аграрних підприємств висвітлено в роботах [2, 4]. Важливе місце в діяльності сучасних господарств АПК займають різноманітні аспекти оптимізації та пошуку найкращого плану виробництва [7, 9]. Окремим аспектам підвищення прибутку аграрних підприємств присвячені наукові дослідження [5].

Динамічність економічних умов розвитку АПК, специфічна роль та велика диференціація сільських домогосподарств, необхідність нових підходів до збереження виробничого потенціалу села й самозабезпечення сільського населення продуктами харчування, підвищення якості життя селян зумовлюють актуальність вивчення проблеми розвитку сільських домогосподарств і значний науковий інтерес до питань забезпечення їх ресурсами та масштабів діяльності.

Мета досліджень – огляд і аналіз основних характеристик домогосподарств у сільській місцевості України в 2014 році на основі середніх та відносних показників, які характеризують виробничі ресурси домогосподарств в аграрній сфері – земельні ділянки, структура посівних площ, наявність худоби та птиці, господарських споруд і техніки.

Результати досліджень та їх обговорення. У користуванні домогосподарств знаходиться 38,4 % сільськогосподарських угідь України. Їх налічується близько 17 млн, а вклад у виробництво продукції за підсумками 2014 року становив 44,7 %. Господарствами населення вирощено, %: 97 – загального врожаю картоплі, 86 – овочів, 83 – плодів і ягід, 45 – винограду, 22 – зерна, 14 – соняшнику, 7 – цукрових буряків [6]. Сільські домогосподарства налічують 4,8 млн. Для

зручності досліджень вони розбиті на три групи за розміром площі землі: малі – до 0,5 га включно, середні – 0,51–1,0 га, великі – понад 1 га. Найвищим був відсоток малих домогосподарств – 51,1; вони займали 11,7 % площі землі. Найнижчим відсотком характеризувалися великі домогосподарства – 21,6, але вони мали найбільшу площу – 72,5 %; середні домогосподарства – відповідно 27,3 та 15,8 %. Середній розмір площі землі домогосподарств дорівнював 1,23 га. Для малих домогосподарств цей показник становив 0,28 га, середніх – 0,71 га, великих – 4,12 га. На рис. 1 відображено структуру кількості сільських домогосподарств залежно від індивідуального розміру площі землі в регіональному розрізі.

Аналіз наведених даних показав, що максимальний відсоток малих домогосподарств знаходився у Донецькій та Одеській областях, мінімальний – у Тернопільській та Волинській. Середні домогосподарства найбільше представлені у Житомирській та Івано-Франківській областях; найменший їх відсоток розташовано у Донецькій і Херсонській областях. Максимальний відсоток великих домогосподарств знаходився у Волинській та Рівненській областях, мінімальний – у Київській та Черкаській.

Посівна площа зернових та зернобобових культур становила 49 % частки землі, засіяної усіма домогосподарствами під урожай 2014 року; малі та середні домогосподарства відвели площі здебільшого під кукурудзу (66,3 і 39,5 % відповідно), великі – пшеницю (40,2 %). Випуск конкурентоспроможної продукції зернової галузі можливий тільки на основі використання сучасних технологій та інноваційної модернізації в аграрних підприємствах, що важко втілити дрібним виробникам [3]. Технічні культури займали 17,1 % посівних площ усіх домогосподарств; найбільший відсоток площі було використано під посіви соняшнику: малі домогосподарства засіяли 87,5, середні – 72,4, великі – 87,9. Картопля займала 14 % посівних площ усіх домогосподарств; для малих домогосподарств відсоток земель під картоплею становив 44,7, середніх – 28,1, великих – 6,8. Посівні площі використано також для вирощування

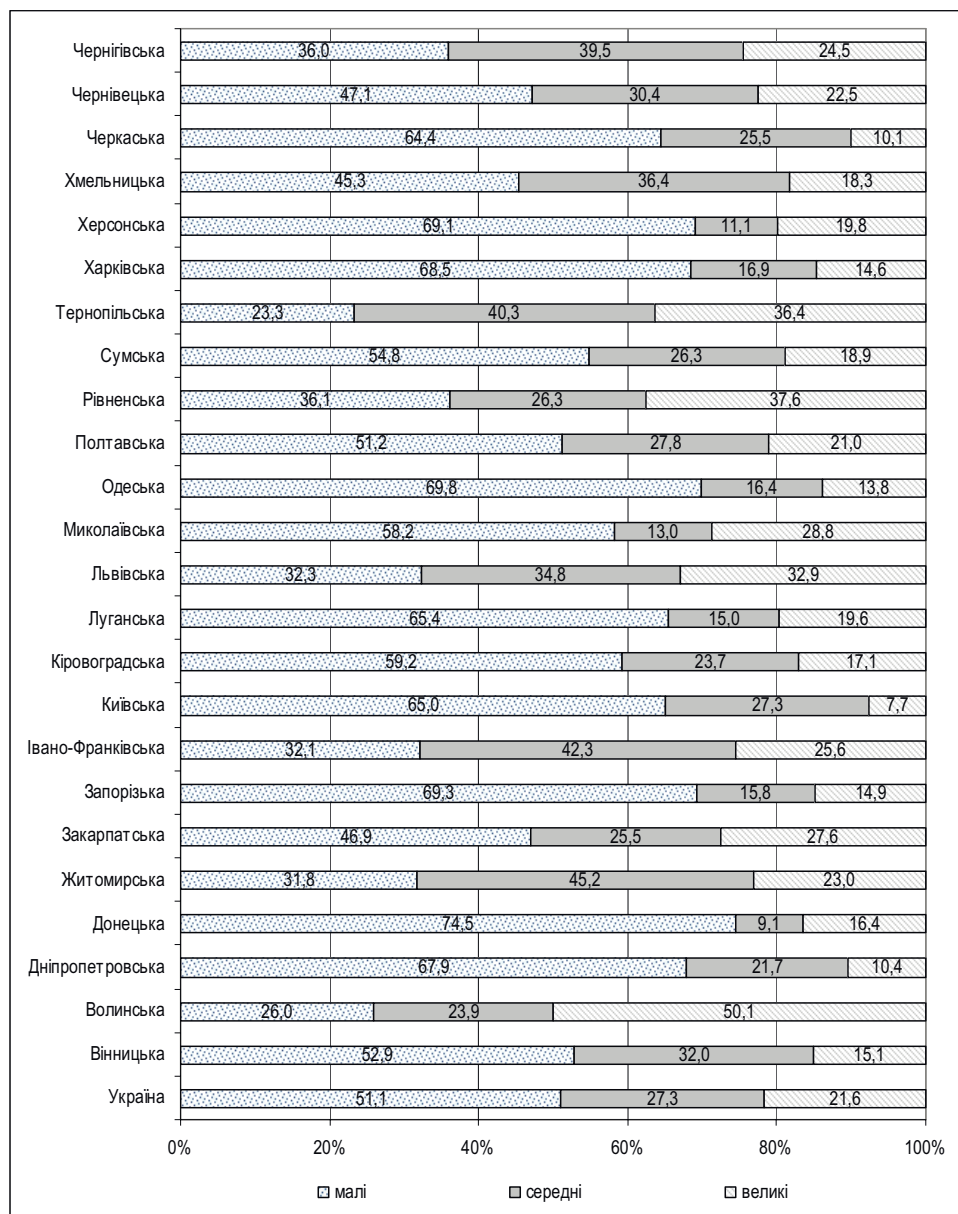

Рис. 1. Структура кількості сільських домогосподарств

овочів відкритого ґрунту і баштанних культур (4 %) та кормових культур (15,9 %) [6].

Структуру посівних площ домогосподарств у 2014 році в регіональному розрізі відображено на рис. 2. Вибірка по максимальній посівній площі домогосподарств за

регіонами під різними культурами показала, що посіви зернових та зернобобових займали найвищий відсоток площ в Одеській та Донецькій областях, під технічними культурами – у Кіровоградській та Запорізькій, картоплею – у Київській та Чернігівській.

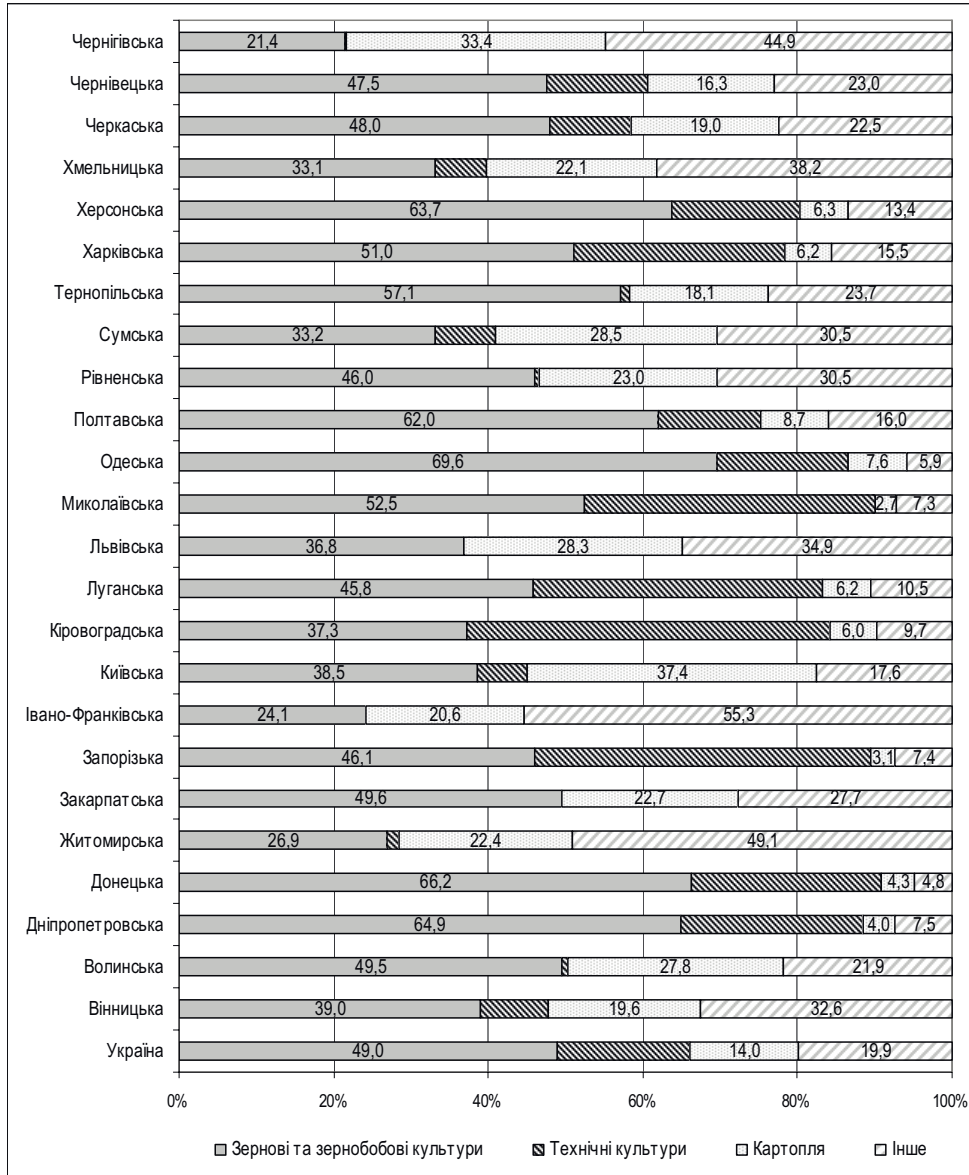

Рис. 2. Структура посівних площ сільських домогосподарств

Частка домогосподарств, що утримують будь-який вид худоби та птиці, становила 69,1 % їх загальної кількості; для малих домогосподарств цей відсоток дорівнював 57,3, середніх – 77,6, великих – 85,9. Більшість сільських домогосподарств мала у розпорядженні різноманітні господарські споруди і

приміщення для зберігання врожаю, кормів, утримання худоби, птиці та техніки. Зовсім не мали споруд лише 0,6 % домогосподарств; для малих господарств цей відсоток дорівнював 1,1, середніх – 0,3, великих – 0,1.

Нині в Україні можна відзначити низьку забезпеченість домогосподарств різноманіт-

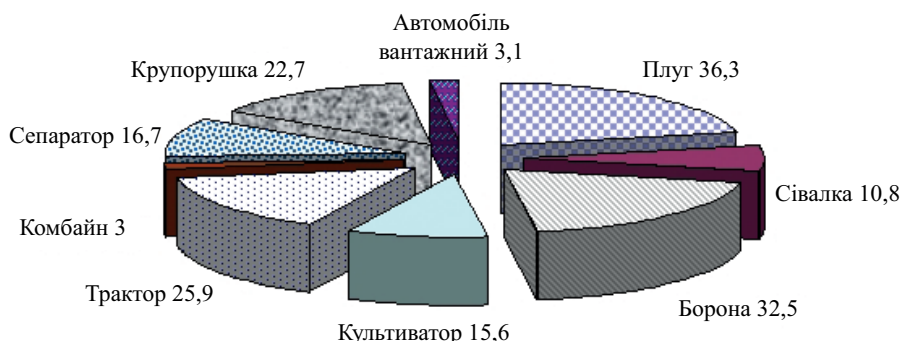

Рис. 3. Структура видів техніки сільських домогосподарств, %

ною технікою для виконання сільськогосподарських робіт. У 2014 році мали техніку лише 17,4 % загальної кількості сільських домогосподарств. Найменше забезпечення технікою спостерігалось у малих домогосподарств (11,5 %), найбільше – у великих (33,4 %); забезпеченість технікою середніх домогосподарств складала 15,6 %. На рис. 3 відображено структуру видів техніки сільських домогосподарств у відсотках з числа домогосподарств, що мають техніку (100 % – домогосподарства, що мають). Ана-

ліз наведених даних свідчить про те, що сільські домогосподарства мали найбільше всього плугів та борін, найменше – комбайнів та вантажних автомобілів. Декількома видами техніки володіли 64,7 % загальної кількості господарств.

На рис. 4 відображено структуру видів техніки груп сільських домогосподарств у відсотках (100 % – домогосподарства, що мають техніку). Найбільш технічно забезпеченими виявилися великі домогосподарства, найменше – малі. Великі домогосподарства

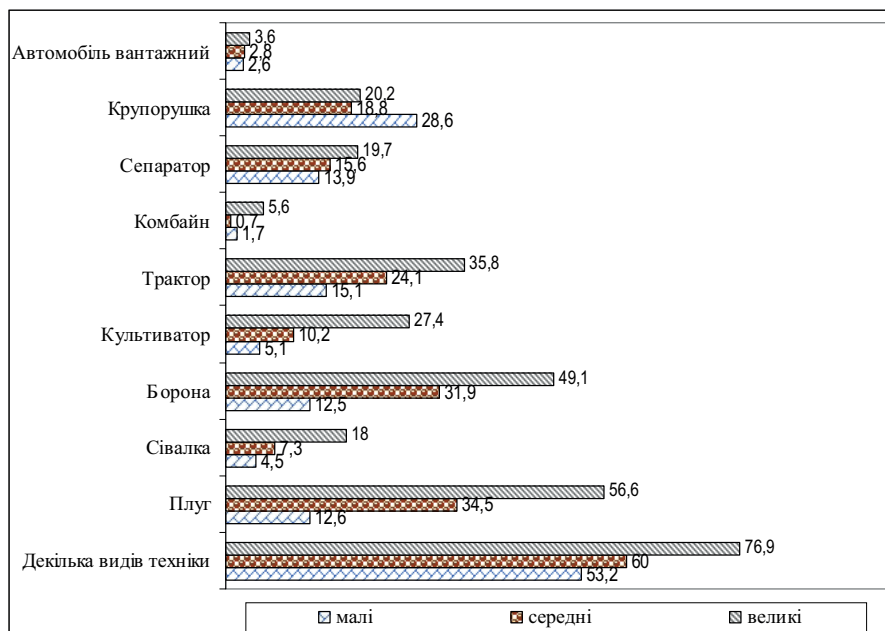

Рис. 4. Структура видів техніки груп сільських домогосподарств, %

мали у своєму розпорядженні більше всього плугів, борін та тракторів; середні домогосподарства володіли плугами, боронами, тракторами; у малих домогосподарств було найбільше крупорушок, тракторів та сепараторів. Найнижчою виявилася забезпеченість усіх груп домогосподарств комбайнами та вантажними автомобілями.

Головною складовою природного агрови-робництва виступає збереження родючості ґрунту, чому суттєво сприяє використання високотехнологічної техніки. Застосування в домогосподарствах матеріально-технічного забезпечення низького рівня може призвести до суттєвого виснаження природних ресур-сів [11].

Отже, доцільно припустити, що мож-ливим шляхом підвищення ефективності діяльності сільських домогосподарств буде їх взаємодія з аграрними підприємствами та активізація міжгосподарських зв'язків: спільне використання землі, організація спільного виробництва, надання взаємних послуг, допомога в проведенні сільгоспробіт, передача об'єктів виробничої інфраструктури, застосування взаєморозрахунків, за-безпечення матеріальними ресурсами і пере-довими технологіями. У розвинених країнах з ефективно функціонуючою аграрною еко-номікою сімейний і корпоративний сектори доповнюють один одного та розвиваються у взаємодії між собою.

Бібліографія

1. Васильєва Н.К. Методи й моделі оптимізації в економіці: навчальний посібник / Н.К. Васильєва. – Дніпропетровськ: ПБВ ДДАУ, 2008. – 142 с.
2. Васильєва Н.К. Моделювання розвитку аграрних підприємств регіонального кластеру сільського господарства / Н.К. Васильєва // Агросвіт. – 2012. – № 8. – С. 11–14.
3. Карамушка О.М. Інноваційні реалії функціонування сільськогосподарських підприємств зернового кластеру України / О.М. Карамушка // Економічний простір. – 2015. – № 96. – С. 194–204.
4. Макаренко П.М. Механізми інноваційного оновлення аграрного сектора України / П.М. Макаренко, Н.К. Васильєва // АгроІн-Ком. – 2005. – № 1–2. – С. 64–69.
5. Міронова Л.О. Підвищення прибутку сільськогосподарських підприємств / Л.О. Міронова, Н.О. Чорна // Вісник ДДАУ. – 2008. – № 1. – С. 152–154.
6. Основні сільськогосподарські харак-теристики домогосподарств у сільській міс-цевості в 2014 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України // Ре-жим доступу: <http://ukrstat.org/uk>.
7. Samarets N. Application of mathematical models of transportation problems for optimization of agroindustrial production / N. Samarets // The providing of sustainable development of agricultural sector for its innovative base: collective monograph. – Science and Education Ltd, SHEFFIELD, 2015. – P. 176–183.
8. Самарець Н.М. Використання інформаційних технологій у статистичному аналізі даних для аграрних підприємств / Н.М. Самарець, Є.М. Харченко, Н.О. Чорна // Агро-світ. – 2013. – № 20. – С. 14–20.
9. Самарець Н.М. Використання економі-ко-математичних моделей транспортних задач для аграрних підприємств / Н.М. Самарець, Є.М. Харченко // Придніпровський научний вестник. – 2014. – № 1(148). – С. 68–72.
10. Харченко Є.М. Економетричний аналіз заходів екологічного менеджменту в агрономії / Є.М. Харченко // Економічний про-стір. – 2015. – № 96. – С. 244–256.
11. Шрамко І.І. Економічний аналіз технічного розвитку природного агрови-робництва олійних культур / І.І. Шрамко // Економічний простір. – 2015. – № 101. – С. 115–128.

Рецензент – доктор економічних наук,
професор **Н.К. Васильєва**